



TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINI DAROMADLILIGI VA LIKVIDLILIGI O'RTASIDAGI MUTANOSIBLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI

Komilov Komronbek Umrbek o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Bank ishi va audit yo'nalishi

4-bosqich 6BI-2022 guruh talabasi

Telefon raqami: +998 (94) 034-27-09

Email adres: komronkomilov911@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17511556>

Annotatsiya: Ishda tijorat banklari aktivlarining daromadliligi va likvidliligi o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash masalalari yoritilgan. Bank aktivlarini boshqarishda daromad va likvidlik o'rtasidagi optimal nisbatni topish, risklarni kamaytirish hamda barqarorlikni saqlash bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banki, aktivlar, daromadlilik, likvidlilik, muvozanat, risk boshqaruvi, moliyaviy barqarorlik "Mikrokreditbank"

Kirish: O'zbekiston iqtisodiyotida tijorat banklari moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin tutadi. So'nggi yillarda bank tizimida raqamli texnologiyalar joriy etilishi, kreditlash hajmining ortishi va kapital bazasining mustahkamlanishi ularning faoliyat samaradorligini yanada oshirdi. Banklar faoliyatida asosiy vazifa — daromadlilikni oshirish bilan birga likvidlilikni saqlab qolishdir. Chunki yuqori daromad olishga intilish likvidlik xavfini keltirib chiqaradi, likvidlilikni oshirish esa daromadni kamaytiradi. Shu bois, tijorat banklari aktivlarini boshqarishda bu ikki ko'rsatkich o'rtasidagi optimal muvozanatni ta'minlash muhim hisoblanadi. Mazkur ishda tijorat banklari, xususan "Mikrokreditbank" misolida aktivlarning daromadliligi va likvidliligi o'rtasidagi mutanosiblikni saqlash yo'llari tahlil qilinadi hamda ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism: Tijorat banklari faoliyatining markaziy jihati – bu aktivlarni samarali boshqarish, ya'ni foyda olish bilan birga to'lovga layoqatlilikni ta'minlashdir. Daromadlilik bank aktivlarining foyda keltirish darajasini ifodalasa, likvidlilik bankning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish imkoniyatini bildiradi. Bu ikki ko'rsatkich o'rtasida tabiiy qarama-qarshilik mavjud: daromadlilikni oshirish uchun riskli, ammo yuqori foizli aktivlar tanlanadi, bu esa likvidlilikni kamaytiradi. Shu sababli, har bir tijorat banki o'z aktivlarini daromad keltiruvchi (kreditlar, investitsiyalar) va likvid aktivlar o'rtasida muvozanatni saqlagan holda joylashtirishi lozim. Zamonaviy bank menejmenti tizimida bu jarayonni aktiv-passivlarni boshqarish siyosati orqali tartibga solish keng qo'llaniladi. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan dastlabki yillardan boshlab bank tizimini isloh qilishga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. 1996-yil 25-aprelda qabul qilingan "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonun (O'RQ-216-son) milliy bank tizimining huquqiy poydevorini yaratdi. Keyinchalik ushbu qonun yangi iqtisodiy talablar asosida 2019-yil 5-noyabrda O'RQ-580-son bilan yangilandi. Yangi tahrirda banklar faoliyatida korporativ boshqaruv, likvidlik me'yorlari va kapital yetarliligi bo'yicha aniq talablar belgilandi. Bank tizimini chuqur isloh qilish maqsadida Prezidentning 2020-yil 12-maydagi PF-5992-sonli farmoni bilan "O'zbekiston Respublikasi bank tizimini 2020–2025-yillarda isloh qilish strategiyasi" tasdiqlandi. Ushbu strategiyada tijorat banklari faoliyatini bozor tamoyillariga o'tkazish, davlat ulushini kamaytirish va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish belgilandi.

AT «Mikrobank»ning aktivlar turlari bo'yicha bank aktivlari dinamikasi 2021–2024 y. (mlrd so'mda) ¹.

1- jadval

¹ <https://mkbank.uz/uz/about/indicators/>

Ko'rsatkichlar nomi	01.01.2022 (mln. so'm)	01.01.2023 (mln. so'm)	01.10.2025 (mln. so'm)
Bank aktivlari, jami		16 782 497	28 605 486,31
Kredit portfeli, jami	8 541 014	13 318 624	20 039 603,04
Chet el valyutasida ajratilgan kreditlar	2 197 142	3 738 508	1 001 110,77
Milliy valyutada ajratilgan kreditlar	2 321 096	9 580 116	6 428 463,94
Yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar	8 541 014	8 737 239	3 850 527,45
Jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar	6 145 203	4 581 385	3 579 047,26
Ipoteka kreditlari	302 362	786 781	346 164,76
Mikroqarzlari	296 970	597 782	1 768 935,60
Jami majburiyatlar	11 162 257	13 138 514	22 936 198,22
Jalb qilingan depozitlar qoldig'i	3 153 675	5 409 196	9 067 659,50
Jamg'arma depozitlar	42 727	11 967	5 612,28
Talab qilib olinguncha depozitlar	430 999	625 550	733 580,61
Muddatli depozitlar	2 400 995	4 433 614	8 310 585,49
Boshqa depozitlari	259 354	208 198	
Bank tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlar	19 600	10 000	0
Jami kapital	2 321 096	3 643 911	5 669 288
Ustav kapitali	2 197 142	3 547 333	7 145 337
Bank foydasi	38 443	21 315	90.880

Tijorat banklari faoliyati iqtisodiyotning pul aylanish jarayonini ta'minlash, investitsiyalarni moliyalashtirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Banklar uchun asosiy masalalardan biri – bu daromadlilik va likvidlilik o'rtasidagi muvozanatni to'g'ri yo'lga qo'yishdir. Mashhur iqtisodchi John Maynard Keynes o'z asarlarida "likvidlik afzalligi" nazariyasini ilgari surgan. Unga ko'ra, har bir moliyaviy institut nafaqat foyda ortidan quvishi, balki o'z majburiyatlarini istalgan paytda bajarish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bu fikr bugungi tijorat banklari uchun ham dolzarb, chunki ortiqcha daromadga intilish likvidlik tanqisligiga olib kelishi mumkin. Frederic Mishkin, zamonaviy moliya tizimi bo'yicha yetakchi tadqiqotchi, bank aktivlarini boshqarishda risk, daromad va likvidlik uchligini muvozanatda ushlab zarurligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, har bir bank o'z aktivlari tarkibini shu uch omilni hisobga olgan holda shakllantirsa, bu moliyaviy inqirozlarning oldini olishga yordam beradi. Ronald Coase esa iqtisodiy samaradorlik nazariyasida resurslardan oqilona foydalanish muhimligini ta'kidlab, ortiqcha risk yoki ortiqcha likvidlik har ikkala holatda ham foyda darajasini pasaytirishini qayd etadi. Shu bois tijorat banklari balansida nafaqat yuqori daromad keltiruvchi, balki tezkor naqdlashtiriladigan aktivlarning ham yetarli ulushi saqlanishi lozim. O'zbekiston tajribasida ham ushbu masalaga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, 2017-yil 12-sentyabrda qabul qilingan PF-5177-sonli Prezident farmoni asosida tijorat banklari kapital bazasini mustahkamlash, aktiv portfellarni diversifikatsiya qilish va raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish choralari belgilandi. Shuningdek, 2020-yil 12-maydagi PF-5992-sonli farmon bilan davlat ulushi yuqori bo'lgan banklarni transformatsiya qilish jarayoni boshlandi. Bu islohotlar natijasida banklar foydalilikni oshirish bilan birga likvidliligini saqlab qolish bo'yicha yangi mexanizmlarni joriy etmoqda. Hozirda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan joriy etilgan likvidlik ko'rsatkichlari va kapital yetarliligi standartlari bank faoliyatida risklarni kamaytirish va foyda barqarorligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Xulosa: Tijorat banklari faoliyatida aktivlarni boshqarish, xususan daromadlilik va likvidlilik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash – moliyaviy barqarorlikning asosiy kafolatidir. Daromadlilik bankning foyda olish imkoniyatini belgilasa, likvidlilik uning majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish qobiliyatini ta'minlaydi. Shu bois bu ikki ko'rsatkich bir-birini to'ldiruvchi iqtisodiy kategoriyalar sifatida qaralishi zarur. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar – banklarning kapital



bazasini kuchaytirish, risk-menejment tizimlarini takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va aktivlarni diversifikatsiya qilish – ularning daromadlilik va likvidlilik o'rtasidagi mutanosiblikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida ishlab chiqilgan yangi bank standartlari ham tijorat banklari uchun moliyaviy barqarorlikni saqlash, aktivlarni samarali boshqarish va kredit risklarini kamaytirish imkonini bermoqda. Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining muvaffaqiyati ularning foyda olishga emas, balki barqaror, muvozanatli va xavfsiz rivojlanishga yo'naltirilgan boshqaruv siyosati bilan belgilanadi. Shu yo'lda aktivlarni tahlil qilish, diversifikatsiya tamoyiliga rioya etish va likvidlik zaxiralarini oqilona boshqarish O'zbekiston bank tizimining uzoq muddatli rivojlanishining eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Bank tizimini yanada rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5177-son Farmon. 2017-yil 12-sentyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Bank sektorini isloh qilish va transformatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5992-son Farmon. 2020-yil 12-may.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonun. 1996-yil 25-aprel (2019-yil 5-noyabrdagi O'RQ-580-son yangi tahriri).
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "Tijorat banklarida likvidlik va kapital yetarliligi me'yorlari to'g'risida"gi nizom. Toshkent, 2021-yil.
5. Keynes, J. M. "The General Theory of Employment, Interest and Money." London: Macmillan, 1936.
6. Mishkin, F. S. "The Economics of Money, Banking, and Financial Markets." Pearson Education, 2019.
7. Coase, R. H. "The Nature of the Firm." *Economica*, 1937.
8. Krugman, P. "International Economics: Theory and Policy." Pearson, 2018.
9. Karimov, I. A. "O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida." Toshkent: O'zbekiston, 1995.
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy hisobotlari. 2022–2024-yillar moliyaviy barqarorlik sharhlari.
11. Qodirov, A., va boshq. "Tijorat banklari faoliyatini tahlil qilish." Toshkent: TDIU nashriyoti, 2023.
12. Xodjayev, B. "Bank ishi asoslari." Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.